

Czas wolny i uczestnictwo w kulturze młodzieży polskiej i francuskiej

Wszyscy żyjemy i poruszamy się w określonym czasie, ale wciąż nie potrafimy powiedzieć, czym on jest, z czego wynikają jego właściwości i dlaczego płynie w jedną stronę? Na te i podobne pytania starają się odpowiedzieć współcześni naukowcy, poszukujący nowej, głębszej prawdy. Czas jest dla nas bardzo cenny. Szukamy metod i form organizacyjnych, aby go oszczędzać. Chcemy nim dysponować. Pragniemy, aby był naszą własnością. Czas odgrywa ważną rolę w ewolucji świata i w życiu ludzi. Umożliwia wyrażanie zaistniałych po sobie faktów, zjawisk, wydarzeń i procesów, które wyznacza czas społeczny.

Czas wolny w ciągu wieków był przedmiotem zainteresowań wielu wybitnych myślicieli. Już Arystoteles dowodził, że czas wolny nie jest wypoczynkiem ani końcem pracy. Według tego myśliciela człowiek powinien czas wolny poświęcić filozofii, sztuce i nauce, a Denis Diderot uważał, że historia czasu wolnego jest najważniejszą częścią naszego bycia.

W rezultacie postępu technicznego i społeczno-ekonomicznego oraz zdobyczy nauk medycznych zwiększyła się ilość czasu wolnego. Przestał on symbolizować warstwy uprzywilejowane. Stał się udziałem wszystkich członków społeczeństwa. W waloryzacji człowieka zaczęto cenić zarówno jego pracę, jak również kulturę czasu wolnego.

Po raz pierwszy próbę określenia pojęcia czasu wolnego podjął Thorstein Veblen, który przez czas wolny rozumiał: *całokształt życia człowieka poza pracą* [Veblen 2008].

Najbardziej znaną definicją czasu wolnego jest stwierdzenie francuskiego socjologa Joffre'a Dumazedier'a, którą posługuje się zespół ekspertów UNESCO w międzynarodowych badaniach czasu wolnego. Według Dumazedier'a *czas wolny obejmuje wszystkie czynności, którym jednostka może oddać się z własnej chęci bądź odpoczynku, rozrywki, rozszerzenia swych wiadomości, bezinteresownego kształtowania się lub dobrowolnego udziału w życiu społecznym, po uwolnieniu się od obowiązków zawodowych, rodzinnych i społecznych* [Dumazedier 1959, nr 36].

W Polsce zainteresowanie problematyką czasu wolnego powstało na początku XX wieku. Początkowo mianem „czas wolny” zastępowano termin „wczasy” lub „rekreacja”, później znaczenie tego określenia rozszerzyło się i zaczęło obejmować wiele sytuacji społecznych.

Krzysztof Przecławski czas wolny definiował jako okres, który pozostaje człowiekowi do dyspozycji po wykonaniu czynności związanych z zaspokojeniem potrzeb biologicznych i higienicznych oraz czynności obowiązkowych. Duży nacisk kładł na możliwość wyboru czynności, którymi człowiek pragnie się zajmować, czyli

na dobrowolność oraz na takie cechy czasu wolnego, jak niezarobkowość i przyjemność [Przećlański 1993].

Z kolei Wincenty Okoń twierdził, że czas wolny to ten, który pozostaje *do dyspozycji jednostki po wykonaniu przez nią zadań obowiązkowych, pracy zawodowej, nauki obowiązkowej w szkole i w domu oraz niezbędnych zadań domowych* [Okoń 2004, s. 68].

Powyższe definicje dotyczą przede wszystkim osób dorosłych, natomiast moje badania skupiały się wokół uwarunkowań, funkcji i sposobów spędzania wolnego czasu młodzieży licealnej.

Czym zatem różni się czas wolny dzieci i młodzieży od dorosłych? Zdaniem Jadwigi Izdebskiej u dzieci i młodzieży jest on znacznie dłuższy. Charakteryzuje się mniej zróżnicowanymi formami i miejscami spędzania. Większy jest też w nim udział odpoczynku biernego. Ponadto zawiera w sobie większą kontrolę i opiekę ze strony dorosłych [Izdebska 1966].

Podobnie czas wolny uczniów określa Tadeusz Wujek. Uważa on, że jest nim czas, który należy do ucznia po zaspokojeniu potrzeb organizmu, wypełnieniu obowiązków szkolnych i domowych, w których może on wykonać czynności według swego upodobania, związane z wypoczynkiem, rozrywką i zaspokojeniem własnych zainteresowań [Wujek 1960, nr 3].

W literaturze pedagogicznej wymienia się wiele wychowawczych funkcji czasu wolnego. Najczęściej wyróżnia się funkcje: rekreacyjną (wypoczynku i rozrywki), rozwojową (rozwój osobowości), wychowawczą, socjalizacyjną (uspoleczniającą, integracyjną), edukacyjną (poznawczo-intelektualną), kreacyjną (twórczości) oraz **kulturalną**.

Z powyższych twierdzeń wynika, że wypoczynek, rozrywka, rozwój zainteresowań i uzdolnień oraz poszukiwanie miejsca w społeczeństwie są to podstawowe i ważne funkcje czasu wolnego młodzieży.

Jednym z istotnych czynników determinujących zainteresowania czytelnicze i kulturalne młodzieży licealnej jest czas wolny, który w wielu przypadkach bywa wykorzystywany bezplanowo, chaotycznie i przypadkowo, dlatego ważne jest dogłębne poznanie środowiska, w którym przebywa młodzież oraz ich stylu spędzania wolnego czasu.

W jaki sposób zatem spędzała czas wolny młodzież licealna na początku XXI wieku? Na to pytanie wszyscy badani przeze mnie respondenci z regionu radomskiego udzielili odpowiedzi, a spośród wskazanych form 14 uzyskało co najmniej jedno-procentową publiczność (tabela 1). Z zamieszczonej powyżej tabeli wynikało, że **licealiści z regionu radomskiego w czasie wolnym najchętniej słuchali muzyki (34%), drugie miejsce zajęły kontakty ze znajomymi (32%). Trzecie w kolejności wskazań znalazło się czytanie (26%),** które młodzież sytuowała dosyć wysoko w hierarchii wartości czasu wolnego. W dalszej kolejności licealiści najczęściej w wolnych chwilach **oglądali telewizję (18%), korzystali z komputera i Internetu (16%) oraz uprawiali sport (14%).** Nieco mniej wskazań uzyskały takie formy, jak: spanie, odpoczywanie i spacer, oglądanie filmów DVD, spotkania z sympatią i imprezy, pomaganie rodzicom i picie alkoholu.

Tabela 1. Formy spędzania wolnego czasu według respondentów z regionu radomskiego

Lp.	Formy spędzania wolnego czasu ¹	Badani ogółem		Dziewczęta		Chłopcy	
		N=455	%	N=294	%	N=161	%
1.	Słuchanie muzyki	156	34	115	39	41	25
2.	Ze znajomymi	147	32	114	39	33	20
3.	Czytanie	117	26	95	32	22	14
4.	Oglądanie TV	84	18	64	22	20	12
5.	Komputer i Internet	72	16	23	8	49	30
6.	Uprawianie sportu	66	14	21	7	45	28
7.	Spanie	32	7	29	10	3	2
8.	Odpoczywanie (bierne)	29	6	24	8	5	3
9.	Spacerowanie	28	6	25	8	3	2
10.	Filmy DVD	10	2	7	2	3	2
11.	Z sympatią	7	1,5	4	1	3	2
12.	Imprezy (dyskoteki)	7	1,5	5	2	2	1
13.	Pomaganie rodzicom	5	1	4	1	1	1
14.	Picie alkoholu	5	1	0	0	5	3

Źródło: badania własne.

Wśród dziewcząt cztery pierwsze wskazania były takie same, jak w zestawieniu ogólnym. W dalszej kolejności dziewczęta w wolnym czasie wołały spać, odpoczywać i spacerować niż korzystać z komputera i Internetu i uprawiać sport. Chłopcy z kolei zdecydowanie za najlepsze formy spędzania wolnego czasu uznali korzystanie z komputera i Internetu oraz uprawianie sportu, tuż za nimi znalazły się takie zainteresowania, jak: słuchanie muzyki, spotkania ze znajomymi, czytanie (książek i czasopism) oraz oglądanie telewizji. Niepokojącą formą spędzania wolnego czasu przez chłopców okazało się picie alkoholu (3%) ze wskazaniem na piwo, które bardziej preferowali niż spotkania z sympatią czy pomaganie rodzicom.

Wskazywane formy spędzania czasu wolnego przez młodzież licealną z regionu radomskiego w 2005 roku niewiele różniły się od tych wśród młodzieży szkół średnich, które prowadził M. Kłosiński dziesięć lat wcześniej (rok 1995). Największą popularnością – wśród respondentów M. Kłosińskiego – cieszyło się słuchanie muzyki, które realizowało 83% młodzieży, a preferowało 74%, oglądanie telewizji realizowało 75%, a preferowało 44%, przebywanie ze znajomymi realizowało 56% młodzieży, a preferowało 48%, oglądanie filmów wideo realizowało 49%, a preferowało 28%, czytanie książek realizowało 40%, a preferowało 24%, czytanie prasy realizowało 24%, a preferowało 8% oraz spędzanie czasu przy komputerze realizowało 20%, a preferowało 15% młodzieży [Kłosiński 1997, s. 203].

Szesnastoletnia młodzież z regionu radomskiego deklarowała nieco mniejsze zainteresowanie muzyką (33%) i spotkaniami ze znajomymi (31%) w czasie wolnym niż dziewiętnastoletni licealiści (słuchanie muzyki 35%, ze znajomymi 34%), ale częściej w wolnych chwilach czytali (30%), oglądali telewizję (21%) oraz korzystali z komputera i Internetu i uprawiali sport (17%). Z kolei maturzyści preferowali: czy-

¹ Procenty nie sumują się do stu, ponieważ licealiści podawali kilka różnych form spędzania wolnego czasu.

tanie (21%), oglądanie TV (16%), korzystanie z komputera i Internetu (14%) i uprawianie sportu (12%). Do picia alkoholu przyznało się 1% szesnastoletnich chłopców z małych miast i 5% dziewiętnastoletników z Radomia. Chłopcy z klas pierwszych licealnych w czasie wolnym korzystali z komputera i Internetu (37%) i uprawiali sport (33%) natomiast dziewczęta wołały słuchać muzyki (33%), spędzać czas ze znajomymi (31%) i czytać (30%). Dziewiętnastoletni dziewczęta (35%) i chłopcy (31%) w czasie wolnym najczęściej słuchali muzyki. Maturzystki z kolei chwile wolne spędzały również ze znajomymi (34%), natomiast dziewiętnastoletni chłopcy korzystali z komputera i Internetu (24%), uprawiali sport (23%) i spotykali się z przyjaciółmi.

Z raportu badań PBS – przeprowadzonych wśród uczniów trzecich klas gimnazjum i drugich klas szkół ponadgimnazjalnych w 2003 i 2007 roku w województwie mazowieckim wynikało, że w większości analizowanych stylów wypoczynku nie było istotnych zróżnicowań ani ze względu na płeć, ani na wiek uczniów. Niemniej w kilku przypadkach takie różnice pojawiały się. Zarówno w moim sondażu, jak i w badaniach PBS chłopcy częściej niż dziewczęta uprawiali aktywnie sport. Prawie codziennie uprawiało go 43% chłopców i 20% dziewcząt z drugich klas szkół ponadgimnazjalnych. Natomiast w przypadku uczniów trzecich klas gimnazjów uprawianie sportu deklarowało 52% chłopców i 29% dziewcząt. Dziewczęta znacznie częściej niż chłopcy czytały książki dla przyjemności raz lub dwa razy w miesiącu. Częściej czytało 60% dziewcząt i 50% chłopców z drugich klas szkół ponadgimnazjalnych. W przypadku uczniów trzecich klas gimnazjów analogiczne odsetki wynosiły 57% i 48%. Wychodzenie z przyjaciółmi to bardzo popularny styl spędzania wolnego czasu niezależnie od wieku i płci, taki sposób wypoczynku deklarowało od 89% do 97% ankietowanych. W moich badaniach był to drugi wynik spośród najwyższych wskazań. Podobnie kształtowały się dane w przypadku korzystania z komputera i Internetu, taki styl wypoczynku zadeklarowało od 86% do 93% badanych uczniów i podobnie jak w moim sondażu zdecydowanie częściej korzystali z Internetu chłopcy niż dziewczęta [PBS DGA 2009].

W wynikach moich badań pojawiły się – co prawda nieliczne – wskazania picia piwa w wolnym czasie przez chłopców. O skali problemu, jakim jest picie i upijanie się nastolatków dziś nie trzeba już nikogo przekonywać. Zjawisko to jest wskazywane przez większość Polaków jako jeden z najpoważniejszych problemów społecznych naszego kraju. Systematyczne działania profilaktyczne i naprawcze w tym zakresie rekomenduje również Komisja Europejska. Z badań prowadzonych przez Barbarę Fatygę w latach dziewięćdziesiątych wśród uczniów klas pierwszych i trzecich szkół ponadpodstawowych wynikało, że: *Napoje alkoholowe, chociaż raz w ciągu swojego życia, piło 93% pierwszoklasistów i 97% trzecioklasistów*. Picie piwa wskazało 83,2% chłopców z klas pierwszych i 92,5% z klas trzecich [Fatyg, Sierosławski, Zieliński 1999, ss. 87 i 100].

Natomiast w sondażach prowadzonych przez ESPAD w latach 2003 i 2007 stwierdzono, że prawie wszyscy ankietowani uczniowie z trzecich klas gimnazjum i drugich klas szkół ponadgimnazjalnych w województwie mazowieckim mieli już za sobą inicjację alkoholową. Niezależnie od płci i typu szkoły przyznało się do picia alkoholu od 82% do 96% ankietowanych. Z badań tych wynikało również, że chłopcy znacznie wcześniej przechodzili inicjację związaną z piciem piwa (54% chłopców

w trzech klasach gimnazjum i 52% w drugich klasach szkół ponadgimnazjalnych). Ponad połowa z nich pierwszą butelkę (puszkę) piwa wypilo w wieku 13 lat lub mniej, a więc symbolicznie można określić, że stało się to jeszcze w szkole podstawowej. Odsetek uczniów klas trzech gimnazjum, którzy pili kiedykolwiek napoje alkoholowe obniżył się z 92% w 2003 roku do 80% w 2007. Wśród uczniów klas drugich ponadgimnazjalnych odsetek ten nie zmienił się w okresie od 2003 do 2007 roku. Młodzież klas trzech gimnazjum w województwie mazowieckim rzadziej piła alkohol niż uczniowie w całej Polsce (kiedykolwiek w życiu piło alkohol 80% uczniów z województwa mazowieckiego oraz 90% uczniów z próby ogólnopolskiej). Wśród młodzieży klas drugich ponadgimnazjalnych z województwa mazowieckiego oraz populacji ogólnopolskiej wyniki były zbliżone.

Badana młodzież z liceów w Radomiu, zarówno dziewczęta (41%), jak i chłopcy (28%), czas wolny spędzali ze znajomymi (36% wskazań). Słuchanie muzyki deklarowało 30% tej młodzieży (35% dziewczęta, 21% chłopcy). Czytanie w czasie wolnym wskazało 26% licealistów z Radomia ze zdecydowaną większością dziewcząt (32%) niż chłopców (16%). Oglądanie telewizji preferowało 18% młodzieży również ze znaczną przewagą wśród dziewcząt (24%) niż chłopców (9%). Z kolei uprawianie sportu wskazało 15% licealistów, a korzystanie z komputera i Internetu 12%, ale tym razem formy te preferowali bardziej chłopcy (po 21% wskazań) niż dziewczęta (sport 12%, komputer i Internet 7%).

Respondenci z liceów w małych miastach regionu radomskiego w wolnym czasie słuchali muzyki (42%), spotykali się ze znajomymi (28%), czytali (23%), korzystali z komputera i Internetu (18%), oglądali TV (17%), uprawiali sport i odpoczywali (11%). Dziewczęta najchętniej słuchały muzyki (49%), spotykały się z przyjaciółmi (37%) i czytały książki (28%). Chłopcy natomiast częściej korzystali z komputera i Internetu (31%), uprawiali sport (29%) i słuchali muzyki (28%).

Najbardziej preferowaną formą, wśród respondentów z liceów wiejskich były spotkania ze znajomymi (33%), słuchanie muzyki (30%), czytanie książek (30%), oglądanie TV (21%), uprawianie sportu (18%), korzystanie z komputera i Internetu (17%) oraz spacerowanie (11%). Dziewczęta ze wsi w wolnych chwilach czytały książki i spotykały się z przyjaciółmi (38%), słuchały muzyki (30%), oglądały TV (22%), spacerowały (15%) i spały (12%). Chłopcy z kolei zdecydowanie czas wolny spędzali przy komputerze i korzystali z Internetu (41%), uprawiali sport (35%), słuchali muzyki (28%), spotykali się ze znajomymi (24%), oglądali TV (20%) i czytali (13%).

Z powyższych danych wynikało, że **czytanie** było zajęciem akceptowanym i, jak można przypuszczać, uznawanym za godziwe spędzanie czasu – bez względu na wiek, płeć i środowisko – chociaż nie najważniejsze w hierarchii badanych licealistów polskich. Zmianom uległy także inne formy zachowań w czasie wolnym i wydaje się być pewne, że to głównie młodzież opanowuje nowe techniki informacyjne. W ostatnich latach taką nową formą przekazu treści stał się niewątpliwie **Internet**. Chociaż jego główną funkcją nie jest zapełnianie czasu wolnego, jednak potrzeba coraz to nowych rozrywek powoduje, że wykorzystuje się go bardzo często w tym właśnie celu. Korzystanie z komputera i Internetu systematycznie wypierało oglądanie telewizji, szczególnie wśród chłopców. Z kolei **spotkania ze znajomymi**, które badana młodzież wskazywała w hierarchii czasu wolnego bardzo wysoko, odbywały się najczęściej w domu, kawiarni, parku, czyli poza siedzibami instytucji kulturalno-

-oświatowych. Ci, którzy pozostawali w mieście lub do niego przyjeżdżali, aby spędzić wolny czas, najczęściej – jak sami twierdzili – włączyli się po mieście, spotykali się na ulicach, skwerach, przed blokiem, czasami szli do kawiarni.

Problematyka czasu wolnego jest integralną **częścią funkcji opiekuńczo-wychowawczej szkoły**. Z wywiadu, który prowadziłam wśród licealistów polskich, wynikało, że w liceach, do których młodzież uczęszczała, występowały znaczne różnice w zakresie ilości czasu wolnego, jaką dysponowali uczniowie. Powodowały to takie czynniki, jak: miejsce zamieszkania (internat), odległość z domu do szkoły (uczniowie dojeżdżający), obciążenie nauką szkolną (przygotowanie do matury), pracami domowymi i rolnymi, zawód i charakter pracy rodziców oraz wielkość i struktura rodziny. Na pytanie: do jakich kół zainteresowań należycie, czy są one potrzebne i przydatne? – uczniowie odpowiadali:

W naszym liceum jest dobre kółko geograficzne dwa razy w tygodniu. Geografia tu w ogóle jest na bardzo wysokim poziomie i nasza Pani profesor stawia nam bardzo wysokie wymagania i jednocześnie dużo nam pomaga i zostaje z nami długo na tym kole i to nie jest tak, że mamy określony jakiś czas tego koła, dopóki nie zrealizujemy jakiś tematów i ćwiczeń no to dotąd siedzimy i koło to daje nam bardzo dużo i do matury możemy czuć się przygotowani.

(KŁO w Mariówce. Dz., kl: III)

Jest kółko teatralne i bardzo mi się podoba, przygotowujemy różne przedstawienia z lektur i dotyczące postaci świętych. Są jeszcze: geograficzne, biologiczne, chemiczne, na których realizujemy tematy wyrównawcze i ponad program.

(KŁO w Mariówce. Dz., kl: I)

Jest kółko filozoficzne, dodatkowy lektorat języka francuskiego, koło misyjne i teatralne. Chętnie bierzemy udział w tych kółach, bo są tematy ponad program.

(KŁO w Radomiu. Ch., kl: I)

U nas jest kółko teatralne. Przedmiotowe chcą nauczyciele prowadzić, ale nie ma zainteresowania, nie ma czasu, musimy przygotowywać się do matury.

(KŁO w Radomiu. Ch., kl: III)

Nie ma żadnych kół przedmiotowych. Jest tylko matematyczne, ale dla klas o profilu matematycznym i SKS. Ja należę do wolontariatu.

(LO im. K.K. Baczyńskiego. Dz., kl: I)

Z wypowiedzi tych wynikało, że badani licealiści wykorzystywali czas wolny w sposób mało urozmaicony i niezbyt wartościowy, a nauczyciele niewiele pomagali swoim wychowankom w zmianie tej sytuacji. O pracy współczesnych zespołów szkolnych i kół zainteresowań wypowiadał się również Stanisław Siekierski. Twierdził on, że: *Swoją działalnością wykraczają poza obowiązkowy program nauczania i świadomie go rozszerzają, ale grupują młodzież najzdolniejszą lub najbardziej ambitną. Brak w ostatnich latach środków finansowych na opiekę nauczycielską ograniczył bardzo działalność szkół w tej dziedzinie. Jest to jednocześnie dowód na względnie małą samodzielność młodzieży w dążeniu do – niezależnego od programu na-*

uczania i kadry dydaktycznej – samodoskonalenia wykraczającego poza indywidualne aspiracje [Siekierski 2000, s. 198].

Bogate możliwości kulturalnego spędzania czasu wolnego przez młodzież oferują także **placówki wychowania pozaszkolnego**, takie jak: domy kultury, świetlice, ośrodki sportowe, biblioteki, kluby młodzieżowe, organizacje społeczne, kina, teatry czy kawiarenki internetowe. Instytucje te służą społeczności lokalnej. Dzięki uczestnictwu w nich młodzież rozbudza swoje zainteresowania.

W miejscowościach regionu radomskiego, w których prowadziłam badania, znajdowały się liczne instytucje kulturalno-oświatowe, które oferowały bogaty program kulturalny mający na celu kształtowanie zainteresowań młodzieży w środowiskach lokalnych i urozmaicanie ich czasu wolnego. Z przeprowadzonego sondażu wśród licealistów z regionu radomskiego wynikało, że **żaden z respondentów nie wskazał na korzystanie z tych placówek kulturalno-oświatowych w czasie wolnym, jak również na uczestniczenie w grupowych zajęciach w tych instytucjach.**

O uczestnictwie w kulturze dzieci i młodzieży wypowiedziała się Anna Przecławska, która prowadziła badania wśród nastolatków w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych. Twierdziła, że: *Ponad 50% dzieci nie należy do żadnego koła zainteresowań, organizacji młodzieżowej czy klubu. Jeśli badani deklarują swoją przynależność do takich instytucji, to znajdują się one w obszarze szkoły, choć pod tym względem zarysowują się różnice między środowiskami. Dzieci wiejskie, częściej niż ich miejsca koledzy, należą do kółek i zespołów parafialnych, poza tym jednak oferta, z jakiej korzystają jest dużo uboższa niż w mieście* [Przecławska 2000, s. 37–38].

W pełni podzielałam stwierdzenie Izabelli Bukraby-Rylskiej, która pisała o wartościach młodzieży w środowiskach lokalnych – *Skoro w sposób naturalny dla dorastającego człowieka miejsce rodziców zajmują rówieśnicy, byłoby dobrze, gdyby we wspólnych działaniach napotykali w przestrzeni lokalnej atrakcyjne dla nich miejsca, oferujące wartościowe treści kultury* [Bukraba-Rylska 1996, s. 262].

W sondażach, które prowadziłam w latach 2005–2008 pojawiły się nieznaczne różnice w formach spędzania czasu wolnego badanej młodzieży polskiej i francuskiej, ale sposoby, które uzyskały najwięcej wskazań, były takie same zarówno wśród licealistów z regionu radomskiego, jak i z regionu Île-de-France.

Na pytanie, co robisz najchętniej w czasie wolnym? Wszyscy ankietowani licealiści z regionu Île-de-France udzielili odpowiedzi, a szesnaście różnych form – spośród wskazanych – uzyskało co najmniej jednoprocentową publiczność (tabela 2). Z powyższej tabeli wynikało, że **młodzież francuska w czasie wolnym najchętniej spotykała się ze znajomymi (33%), drugie miejsce zdobyło czytanie (25%), a trzecie w kolejności wskazań było słuchanie muzyki (19%)**. Z pozostałych form najwięcej wskazań uzyskały: **uprawianie sportu (17%), korzystanie z komputera i Internetu (16%) oraz oglądanie TV (13%)**. Sześć pierwszych sposobów spędzania czasu wolnego, cieszyło się dużym zainteresowaniem zarówno wśród licealistów z regionu Île-de-France, jak i wśród respondentów z regionu radomskiego. Pozostałe sposoby spędzania czasu wolnego, wskazywane przez młodzież francuską, różniły się znacznie w stosunku do form preferowanych przez licealistów polskich. Młodzież francuska w wolnym czasie najchętniej: chodziła do kina (8%) i teatru (2%), robiła zakupy (5%), rysowała (3%), spacerowała (3%), tańczyła (2%), zwiedzała muzea (2%), telefonowała (2%) i uprawiała seks (1%).

Tabela 2. Formy spędzania wolnego czasu według respondentów z regionu Île-de-France

Lp.	Formy spędzania wolnego czasu ²	Badani ogółem		Dziewczęta		Chłopcy	
		N=236	%	N=168	%	N=68	%
1.	Wyjście ze znajomymi	77	33	62	37	15	22
2.	Czytanie	59	25	52	31	7	10
3.	Słuchanie muzyki	45	19	32	19	13	19
4.	Uprawianie sportu	41	17	18	11	23	34
5.	Komputer i Internet	39	16	20	12	19	28
6.	Oglądanie TV	31	13	20	12	11	16
7.	Kino	20	8	16	10	4	6
8.	Robienie zakupów	11	5	11	7	0	0
9.	Rysowanie	8	3	8	5	0	0
10.	Spacerowanie	7	3	5	3	2	3
11.	Spanie	7	3	5	3	2	3
12.	Teatr	5	2	3	2	2	3
13.	Muzeum	5	2	4	2	1	1
14.	Taniec	5	2	4	2	1	1
15.	Telefonowanie	4	2	3	2	1	1
16.	Seks	3	1	0	0	3	4

Źródło: badania własne.

Zarówno dziewczęta, jak i chłopcy z liceów w regionie radomskim i w regionie Île-de-France gustowali w tych samych upodobaniach w spędzaniu czasu wolnego. Dziewczęta najczęściej wychodziły ze znajomymi (37%), czytały (31%) i słuchały muzyki (19%), a chłopcy uprawiali sport (34%), korzystali z komputera i Internetu (28%) spotykali się z przyjaciółmi (22%) i słuchali muzyki (19%).

Wyniki moich badań były zbieżne z sondażem prowadzonym przez Christian'a Baudelot pod koniec ubiegłego wieku wśród młodzieży francuskiej, która kształciła się w gimnazjum i liceum. Według Baudelot zarówno młodzież gimnazjalna (89%), jak i licealna (93%) najczęściej słuchała muzyki – podobnie jak młodzież polska. W dalszej kolejności wskazań zarówno młodzież młodsza, jak i starsza preferowała spotkania z przyjaciółmi i oglądanie telewizji, czytanie czasopism i uprawianie sportu, czytanie książek, gry video oraz prace domowe [Baudelot, Carter, Detrez 1999, s. 56].

Szesnastoletni licealiści z regionu Île-de-France (29%), podobnie jak maturzyści (37%), najchętniej spotykali się ze znajomymi. Młodzież z pierwszych klas licealnych częściej korzystała z komputera i Internetu (22%) niż dziewiętnastolatki (10%). Z kolei czytanie było bardziej preferowane przez maturzystów (30%) niż licealistów pierwszych klas (20%). Uprawianie sportu było ulubionym zajęciem zarówno przez młodzież szesnastoletnią (18%), jak i dziewiętnastoletnią (17%). Muzyki częściej słuchali maturzyści (23%) niż licealiści z pierwszych klas (16%), ale oglądanie telewizji deklarowało tyle samo licealistów młodszych, jak i starszych (13%). Dziewczęta z pierwszych i trzecich klas liceów w regionie Île-de-France naj-

² Procenty nie sumują się do stu, ponieważ licealiści podawali kilka różnych form spędzania wolnego czasu.

częściej spotykały się ze znajomymi (kl.: I – 31%, kl.: III – 43%), czytały (kl.: I – 26%, kl.: III – 36%) i słuchały muzyki (kl.: I – 16%, kl.: III – 22%). Z kolei szesnastoletni chłopcy uprawiali sport (42%), korzystali z komputera i Internetu (35%), spotykali się ze znajomymi (25%) i oglądali telewizję (20%), natomiast dziewiętnastoletni licealiści słuchali muzyki (25%), uprawiali sport (21%), korzystali z komputera i Internetu oraz spotykali się ze znajomymi (po 18% wskazań). Ich rówieśnicy z liceów w regionie radomskim wskazywali te same formy spędzania czasu wolnego, lecz w odwrotnej kolejności.

Preferowane formy spędzania czasu wolnego przez młodzież z regionu Île-de-France w poszczególnych środowiskach nie różniły się aż tak znacząco. Licealiści z Paryża spotykali się ze znajomymi (38%), czytali (28%), korzystali z komputera i Internetu (26%), oglądali telewizję (23%), uprawiali sport (21%) oraz słuchali muzyki, chodzili do kina i rysowali (po 13% wskazań). Nikt z badanych licealistów z Paryża nie wskazał na uczęszczanie do teatru w czasie wolnym i telefonowanie. Dziewczeta najczęściej wychodziły z przyjaciółmi (45%), czytały (39%) i oglądały telewizję (22%), natomiast chłopcy korzystali z komputera i Internetu (37%), uprawiali sport (31%), spotykali się ze znajomymi, oglądali telewizję i słuchali muzyki (po 25% wskazań). Czytanie wskazało tylko 6% chłopców, był to najniższy wynik wśród wszystkich deklarowanych dla tej formy spędzania czasu wolnego.

Respondenci z liceów w małych miastach regionu Île-de-France najczęściej spotykali się z przyjaciółmi (31%), czytali (24%), słuchali muzyki (21%), uprawiali sport (16%), korzystali z komputera i Internetu (14%) oraz oglądali telewizję (11%). Dziewczeta preferowały te same formy spędzania wolnego czasu, natomiast chłopcy najczęściej uprawiali sport (45%), korzystali z komputera i Internetu (32%), spotykali się z przyjaciółmi (27%), słuchali muzyki (22%), oglądali telewizję (17%) i czytali (15%). 8% chłopców z tego środowiska wskazało, że w czasie wolnym uprawiali seks.

Interesujące okazały się również wypowiedzi licealistów francuskich dotyczące korzystania z form pozalekcyjnych:

Po zajęciach większość z nas idzie do kawiarni, aby spędzić czas przyjemnie i zabawić się. Każdy ma swoje hobby i własną pomysłowość. Ja lubię pływać i jazdę konną.

(LO w Paryżu. dz., kl. III)

Wolę spotkać się z przyjaciółmi poza szkołą. Spotkania te są bardzo budujące, mówimy o wielu rzeczach, dzielimy nasze obawy, myślimy wspólnie.

(LO w Paryżu. dz., kl. III)

Kiedy skończę lekcje, wolę iść do domu. W moim pokoju korzystam z Internetu – to inny świat.

(LO w Savigny-sur-Orge. ch., kl. I)

Wolę spędzać czas w domu. Rysuję, gram na skrzypcach, słucham muzyki, oglądam filmy.

(LO w Savigny-sur-Orge. dz., kl. I)

Po zajęciach idę do domu. Kocham czytać opowiadania i czuję ogromną przyjemność przeczytania ich jeszcze raz.

(KLO w Athis-Mons. dz., kl. III)

Z powyższych wypowiedzi wynikało, że zarówno respondenci z regionu radomskiego, jak i z regionu Île-de-France swój wolny czas spędzali poza szkołą. Z deklaracji respondentów francuskich wynikało, że – w przeciwieństwie do młodzieży z Polski – korzystali z dóbr kultury oferowanych przez środowisko, w którym przebywali. Świadczyły o tym wskazania uczęszczania do kina, teatru i muzeum.

Podsumowanie

Na podstawie powyższych analiz stwierdzam, że badana młodzież – mimo różnic historycznych i kulturowych – gustowała w tych samych sposobach spędzania wolnego czasu. Formy te można podzielić na cztery kategorie:

- We wszystkich środowiskach, wśród badanych licealistów dominowały zachowania związane z **uczestnictwem w kulturze**, zwłaszcza w formie odbioru programów środków masowego przekazu (słuchanie muzyki, czytanie prasy i książek, oglądanie telewizji i filmów DVD, korzystanie z komputera i Internetu, uczęszczanie do kina, teatru i muzeum).
- Druga forma dotyczyła **uczestnictwa w życiu społecznym**. Ten ludyczno-towarzystwy sposób realizacji czasu wolnego polegał na uczestniczeniu w prywatkach i różnego typu imprezach, przebywaniu w kawiarniach, dyskotekach, klubach, wspólnym spędzaniu czasu z koleżankami, kolegami i sympatią.
- Trzecia grupa związana była z **aktywnością sportową** licealistów. Liczne wskazania realizacji różnych sposobów uprawiania sportu świadczyły o pozytywnych zachowaniach młodzieży w czasie wolnym.
- Kolejną grupę stanowiły te formy, które młodzież wykazała jako **osobiste zainteresowania** (rysowanie, zakupy, taniec, spanie, odpoczynek bierny, telefonowanie, pomaganie rodzicom).

Literatura

1. Baudelot Ch., M. Carter M., Detrez C. (1999) : *Et pourtant ils lisent...*, Paris.
2. Bukraba-Rylska I. (1996): *Polska lokalna w oczach młodzieży*, [w:] Kozakiewicz M. (red.), *Wieś i rolnictwo w badaniach społeczno-ekonomicznych*, Warszawa.
3. Dumazedier J. (1959): *Rzeczywistość czasu wolnego a ideologia*, „Nowoczesna Kultura” nr 36.
4. Fatyga B., Sierosławski J., Zieliński A., Zieliński P. (1999): *Alkohol a zdrowie. Alkohol a młode pokolenie Polaków połowy lat dziewięćdziesiątych*, Warszawa.
5. Izdebska J. (1966): *Czas wolny dzieci miejskich i wiejskich*, [w:] Przecławski K. (red.), *Czas wolny dzieci i młodzieży w Polsce*, Warszawa.

6. Kłosiński M. (1997): *Barbarzyńcy czy nie? Uczestnictwo młodzieży w kulturze oficjalnej*, [w:] B. Fatyga B., Tyszkiewicz A. (red.), *Dzisiejsza młodzież stereotypy i rzeczywistość po 1989 roku*, Warszawa.
7. Okoń W. (2004): *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa.
8. PBS DGA (2009): *Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej, Raport z badań*.
9. Przeclawska A. (2000): *Nastolatki i kultura w drugiej Połowie lat dziewięćdziesiątych*, Warszawa.
10. Przeclawski K. (1993): *Czas wolny dzieci i młodzieży*, [w:] Pomykało W. (red.), *Encyklopedia pedagogiczna*, Warszawa.
11. Siekierski S. (2000): *Czytania Polaków w XX wieku*, Warszawa.
12. Veblen T. (2008): *Teoria klasy próżniaczej*, Warszawa.
13. Wujek T. (1960): *Z badań nad budżetem czasu wolnego młodzieży szkolnej w środowisku wielkomiejskim*, „Kwartalnik Pedagogiczny” nr 3.